

Ivana Duková, Martin Duka, Ivanka Kohoutová

Sociální politika

Učebnice pro obor sociální činnost

Ivana Duková, Martin Duka, Ivanka Kohoutová

Sociální politika

Učebnice pro obor sociální činnost

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

SOCIÁLNÍ POLITIKA

Učebnice pro obor sociální činnost

Hlavní autorka a editorka: Mgr. et Mgr. Ivana Duková

Autorský kolektiv:

Mgr. et Mgr. Ivana Duková – SZŠ, Ruská 2200/91, Praha 10

Mgr. Martin Duka – ZZS HMP, Korunní 98, Praha 10

PhDr. Ivanka Kohoutová, PhD. – SZŠ, Ruská 2200/91, Praha 10

TIRÁŽ TIŠTĚNÉ PUBLIKACE:

Recenze: PhDr. Anna Arnoldová

Vydání odborné knihy schválila Vědecká redakce nakladatelství
Grada Publishing, a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2013

Schémata a mentální mapy: Mgr. et Mgr. Ivana Duková

Cover Photo © fotobanka allphoto, 2013

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

jako svou 5119. publikaci

Odpovědná redaktorka Mgr. Ivana Podmolíková

Sazba a zlom Karel Mikula

Počet stran 200

1. vydání, Praha 2013

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků, což není zvláštním způsobem vyznačeno.

Postupy a příklady v této knize, rovněž tak informace o lécích, jejich formách, dávkování a aplikaci jsou sestaveny s nejlepším vědomím autorů. Z jejich praktického uplatnění ale nevyplývají pro autory ani pro nakladatelství žádné právní důsledky.

ISBN 978-80-247-3880-2

TIRÁŽ ELEKTRONICKÉ PUBLIKACE:

ISBN 978-80-247-8455-7 ve formátu PDF

ISBN 978-80-247-8456-4 ve formátu EPUB

Obsah

Úvod	7
1 Sociální stát	9
1.1 Lidská práva	9
1.1.1 Všeobecná deklarace lidských práv	10
1.1.2 Mezinárodní dokumenty	12
1.2 Účast státu v sociální politice	13
1.3 Typy a modely sociální politiky státu	14
1.4 Moderní sociální stát ve světě	19
2 Podstata sociálního státu	22
2.1 Podmínky vzniku sociálního státu	23
2.2 Původní principy sociálního státu	24
2.3 Sociální spravedlnost	25
3 Historie sociální politiky	27
3.1 První vývojová etapa	27
3.2 Druhá vývojová etapa	28
4 Sociální politika – vědecká disciplína a její vztah k jiným vědním oborům, definice sociální politiky a související oblasti	31
4.1 Sociální politika jako vědecká disciplína a její vztah k jiným vědním oborům	31
4.2 Definice sociální politiky	33
4.2.1 Související oblasti	36
5 Cíle, aktéři, principy, funkce, nástroje sociální politiky	49
5.1 Sociální doktrína	49
5.2 Cíle sociální politiky	49
5.3 Aktéři sociální politiky	50
5.4 Nástroje sociální politiky	53
5.5 Principy sociální politiky	56
5.6 Funkce sociální politiky	59
6 První pilíř sociálního systému – sociální pojištění	65
6.1 Nemocenské pojištění	68
6.2 Důchodové pojištění	72

6.3	Příspěvek na státní politiku zaměstnanosti	87
6.4	Politika zaměstnanosti	87
6.4.1	Nezaměstnanost	95
6.4.2	Zdravotní pojištění	103
7	Druhý pilíř sociálního systému – státní sociální podpora (SSP)	105
7.1	Dávky závislé na výši příjmu – testované	106
7.2	Dávky nezávislé na výši příjmu – netestované	107
8	Třetí pilíř sociálního systému – sociální pomoc	109
9	Oblasti sociální politiky státu	127
9.1	Porovnání současné sociální politiky ČR a EU	127
9.2	Hospodářská politika a financování sociální sféry	134
9.3	Rodinná politika	138
9.4	Politika bydlení	151
9.5	Politika vzdělávání	158
9.6	Zdravotní politika státu	170
10	Chudoba – sociální jev	184
	Seznam zkratk	192
	Literatura	193
	Internetové zdroje	196
	Rejstřík	197

Úvod

Sociální politika je jednou ze stěžejních součástí politiky státu. Je základním předmětem pro studijní obory sociální péče. Význam politiky v kontextu s hospodářstvím státu a státní politikou je důležitou veličinou pro všechny občany společnosti, neméně pak pro studenty při studiu v oblasti sociální práce. Je důležitým vodítkem pro pochopení základů a principů politiky v sociálním kontextu.

Cílem této publikace je vyjasnění základních pojmů, strategií a dílčích politik státu pro sociální oblast. Cílem bylo popsat základní termíny i systémy dílčích sociálních politik v závislosti na politické situaci ve státě a jejich dopady na občany společnosti. Přesto, že sociálně politická opatření jsou proměnlivá v závislosti na zmiňované politické situaci státu, tyto materiály slouží k pochopení většiny kroků v této oblasti. Každá z kapitol je členěna tak, aby umožnila pochopení předkládané látky, informace na sebe navazují. Jako doplněk bylo použito grafů a tabulek, kontrolních otázek a úkolů. Schémata ve formě mentálních map se osvědčují jako jedna z moderních metod výuky, doplňují text a usnadňují zapamatování některých informací. To vede k jejich upevnění a následné snazší aplikaci v praxi. Text je zpracován v souladu s legislativními normami k 31. 7. 2012.

„Poznání pravdy je zdravím lidského ducha.“

Descartes

1 Sociální stát

Martin Duka

1.1 Lidská práva

Pojem lidská práva je kategorií právní, ale zahrnuje v sobě i etický, historický, náboženský, filozofický, politický a sociální aspekt. Veškeré počiny v sociální oblasti se řídí závaznými pravidly, jež vycházejí z dokumentů, které definují lidská práva.

Lidská práva

- **Jsou rovná a nezcizitelná.**
- **Jsou práva přirozená** – člověk má na ně přirozený nárok a stát ani společnost mu je nepřiděluje, pouze je uznává, prohlašuje a potvrzuje základem svobody, spravedlnosti a míru světa.
- **Vyvíjejí se spolu s vývojem státu a společnosti samé.**

Státy mají povinnost **podporovat respekt k lidským právům a usilovat o jejich rozvíjení a dodržování**. Stěžejní ideje a principy vycházely z filozofických směrů. Zvýšený zájem o lidská práva a nový přístup k řešení této problematiky se výrazně projevil v období po skončení 2. světové války (5).

Jedná se o subjektivní veřejná práva, která jsou zaručena Ústavou. Základní lidská práva jsou přisuzována každé lidské bytosti (Flegl, 1998, s. 254).

- Z hlediska historie jsou zmiňována lidská práva již v Mezopotámii, kde je popsán **Chammurapiho zákoník** (1 700 př. n. l.). Jde o nejstarší dochovaný zákoník, popisuje dělení obyvatelstva na 3 stupně: horní (výsady a privilegia), střední (svobodní občané), nejnižší (otroci bez jakýchkoli práv).
- V dobách starověkého Říma (451 př. n. l.) platilo tzv. **12 desek**, které měly za úkol zaručit rovnost obyvatel před zákonem v případě zákona soukromého, veřejného, procesu dědictví, rodinného a trestního práva.
- Historické osobnosti, které se ve svých dílech zabývaly problematikou lidských práv:

Aristoteles (322–284 př. n. l.).

Jan Bezzemek – anglický král, byl přinucen šlechtou podepsat dokument Magna charta libertatum – Velká listina svobod (1215) o dodržování zvykového práva, zavedení jednotných jednotek měr a vah, výběru daní králem se souhlasem šlechty. Došlo ke změně jeho moci, dokument je považován za první krok ve vývoji moderní demokracie.

Další osobnosti: **Tomáš Akvinský, Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau, Thomas Jefferson, Immanuel Kant** a mnoho dalších.

- Česká země má bohatou historii lidských práv. Pro krále Přemysla Otakara I. byla roku 1212 vydaná Fridrichem II. **Zlatá bula sicilská**, která zaručovala suverenitu, dědičné právo českého krále, nedělitelnost území. V pozdějším období stojí za pozornost **Zlatá bula Karla IV.**, která zajistila Čechám výjimečné postavení a platnost ústavního zákona až do rozpadu Svaté říše římské v roce 1806. **Čtyři pražské artikule** v dobách husitského hnutí (1420) deklarovaly zajištění svobody náboženství, kázání, přijímání podobojí, konec panování církve, trestání hříčů bez rozdílu. Roku 1781 vznikl **Toleranční patent** – mimo jiné pojednával o zrušení nevolnictví, což bylo počinem Josefa II., syna Marie Terezie. Garantoval svobodu pobytu, přechod obyvatel do měst, možnost podnikat.
- I v českých zemích máme mnoho vzdělaných osob, které se myšlenkami lidských práv zabývaly – např. **Komenský, Masaryk, Patočka, Havel** a další.

(Kahoun, Šimák, 2003, s. 125)

1.1.1 Všeobecná deklarace lidských práv

Byla vyhlášena 10. 12. 1948 Valným shromážděním OSN. Dodnes se tento den připomíná jako „**Den lidských práv**“.

Deklarace není mezinárodní smlouvou a nemá právní závaznost, ale pouze morální, získala u vlád jednotlivých států a celkově ve vědomí lidstva prestiž, s níž se může stěží srovnávat kterýkoliv jiný dokument.

Jsou zde definovány principy lidských práv. Má 30 článků, které popisují právo na život, zdraví, lidskou důstojnost, ochranu dětí, právo na práci, svobodnou volbu povolání, přípravu k němu, právo podnikat, právo na soukromí a svobodu, svobodu projevu, vyznání, právo na vzdělání, vlastnictví, práva majetková, právo na ochranu rodiny,

právo získat prostředky pro živobytí prací (nebo státem hmotné zajištění), hmotné zabezpečení ve stáří, při nezpůsobilosti k práci a ztrátě živitele sdílení určitého standardu sociálního minima, sociálního zabezpečení proti sociálním rizikům a kulturního dědictví. Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona.

Dokument se skládá z práv občanských, politických, hospodářských, sociálních, práva na vzdělání a kulturní rozvoj.

- **Právo na život** – základní právo, společnost musí život chránit, poskytnout podmínky pro jeho důstojnost.
- **Občanská práva** – zaručují člověku život, rovnost, svobodu, ochranu osobnosti, soukromí občanů.
- **Politická práva** – jsou založena na myšlence, že základem vládní moci je vůle lidu tak, že by se každý mohl podílet na politické moci, zúčastnit se vlády přímo nebo prostřednictvím demokraticky zvolených zástupců – právo být občanem státu, svoboda být osobností, právo sdružovat se a hájit své zájmy, právo svobodně se pohybovat.
- **Ekonomická práva** – vlastnit majetek, právo na práci.
- **Sociální práva** – práva související s právem na práci či práva zabezpečující člověku náhradní příjmy. Sociální práva zaručují lidem důstojnou existenci. Jsou obsažena v článcích 22–25 Všeobecné deklarace lidských práv a také zakotvena v **Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech**. Jsou předmětem sociálního zabezpečení, které zajišťuje stát.

Patří mezi ně právo:

- na práci,
- na náležitou přípravu na povolání,
- na uspokojivé pracovní podmínky,
- na životní úroveň,
- na rodinu,
- na sociální zabezpečení,
- na sdružování.
- **Kulturní práva** – právo na ochranu materiálních a morálních zájmů, na vzdělání, právo účastnit se kulturního života, právo vědecké a literární nebo umělecké tvorby.

(Krebs, 2010, s. 139)

1.1.2 Mezinárodní dokumenty

- **Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod** – ve znění protokolů č. 3, 5, 8 a 11, vyhlášena dne 4. 11. 1950 Radou Evropy v Římě.
- **Deklarace práv dítěte** – přijata 20. 11. 1959 Valným shromážděním OSN v New Yorku.
- **Evropská sociální charta** – vyhlášena 18. 10. 1961 Radou Evropy v Turíně.
- **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech** – vyhlášen 16. 12. 1966 Valným shromážděním OSN v New Yorku.
- **Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech** – vyhlášen 16. 12. 1966 Valným shromážděním OSN v New Yorku.
- **Deklarace o odstranění všech forem nesnášenlivosti a diskriminace založených na náboženství či víře** – vyhlášena 25. 11. 1981 Valným shromážděním OSN.
- **Dodatkový protokol k Evropské sociální chartě** – přijatý 5. 5. 1988 Radou Evropy ve Štrasburku.
- **Úmluva o právech dítěte** – vyhlášena 20. 11. 1989 Valným shromážděním OSN v New Yorku.
- **Protokol pozměňující Evropskou sociální chartu** – přijatý 21. 10. 1991 Radou Evropy v Turíně.
- **Evropská úmluva o výkonu práv dětí** – vyhlášena 25. 1. 1996 Radou Evropy ve Štrasburku.
- **Úmluva Mezinárodní organizace práce o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce** – vyhlášena 17. 6. 1999 Mezinárodní organizací práce v Ženevě.
- **Charta základních práv Evropské unie** – zveřejněná 7. 12. 2000 na zasedání Evropské unie v Nice.
- **Listina základních práv a svobod** – součást Ústavy České republiky, vyhlášena 16. 12. 1992 Federálním shromážděním ČSFR. Tímto dokumentem se ČR důstojně zařadila mezi státy, které cití jmenované hodnoty.

(Francová, Novotný, 2008, s. 142)

1.2 Účast státu v sociální politice

Stát vymezuje rámec působnosti pro ostatní sociální subjekty, určuje pravidla v sociální politice.

Způsoby angažování státu

- **Konceptor sociální politiky** – vymezuje sociálně právní legislativu, určuje pravidla součinnosti ostatním sociálním subjektům, dbá na jejich dodržování.
- **Vykonavatel – realizátor sociálně politických opatření** – realizuje poskytování dávky, podpory, pomoci.

Podoba účasti státu v sociální politice je závislá na ekonomických, politických a společenských podmínkách země, na její kulturní vyspělosti, tradicích a ideologiích.

V historii až do konce 19. století měl stát spíše omezenou roli, neboť významnou úlohu v té době hrála šlechta a její zájmy. V průběhu 20. století nastává zásadní změna, je kladen důraz na regulační zásahy státu v sociální i ekonomické oblasti.

Sílicí role státu zaznamenává tři priority – důraz na dobré zdraví, dobré vzdělání, zajištění obyvatel nezbytnými příjmy s cílem vyrovnat šance při vstupu do života.

Sociální politika

- Formuje vztah jedinců a sociálních podmínek jejich života. Každý je subjektem i objektem sociální politiky.
- Čelí sociálním a ekonomickým ohrožením, vytváří příznivé podmínky pro rozvoj jedinců a sociálních skupin.

V definicích sociální politiky jako praktické aktivity nalezneme tři společné znaky:

- **Prospěšnost občanům**
- **Vázanost na ekonomické i mimoekonomické cíle**
- **Užívání nástrojů umožňujících přerozdělování (redistribuci) zdrojů**

Cílem sociální politiky je poskytovat sociální jistoty, umožnit přiměřený životní způsob a realizaci ústavou zaručených lidských práv.

Sociální politika směřuje jednak k ochraně, jednak k osobnostnímu rozvoji lidského potenciálu společnosti (Francová, Novotný, 2008, s. 35).

1.3 Typy a modely sociální politiky státu

Typy sociální politiky státu

Rozlišujeme druhy sociálních politik podle základních principů – zásad a pravidel činnosti, idejí a myšlenkových postupů. Pro volbu a interpretaci těchto základních principů jsou zásadní **sociálně politické doktríny**.

- **Liberalismus** – nejvyšší hodnotu má jednotlivce, kterého charakterizují jeho nezadatelná lidská práva a svobody. Jedinec má přirozená práva, lidská práva a svobody jsou univerzální. Blahobyt každého člověka je závislý na něm samém, na jeho výkonu a ochotě nést případná rizika. Funkčnost sociální politiky je posuzována podle vztahu k ekonomické efektivnosti. Nepodporuje solidarismus a redistribuční procesy. Preferuje regulace tržního mechanismu a jeho fungování.
- **Křesťanské sociální učení** – jedinec není zodpovědný za sociální situaci, v určité míře je to i společenský systém, který předurčuje postavení jedince. Principem je osobní svoboda, díl odpovědnosti za sociální situaci nesou i bohatí a mocní. Primární je snaha o odstranění bída, dochází k zdůraznění důležitosti sociálních transferů. Vzorem je křesťanské milosrdenství, založené na dobročinné a charitativní aktivitě. Charita je zdroj ctnosti, individuální svoboda musí být podřízena obecnému dobru.
- **Demokratický liberalismus** – demokratickou cestou usiluje o zajištění důstojných životních podmínek všem. Tato doktrína se vyznačuje převzetím značné míry sociální odpovědnosti za jedince státem, posílením veřejného sektoru, rozsáhlým přerozdělováním a solidarizmem. Je v protikladu k liberální doktríně tím, že silně zdůrazňuje rovnost nejen v občanských právech, ale i v právech sociálních.

Stát může své funkce chápat jako **autokratické nebo demokratické**.

- **Autokratický přístup státu** – realizuje péči určenou občanům podle vlastní úvahy, jejich názory nepovažuje za relevantní (důležité). Sociální politika zde funguje formou přidělového systému.

- **Demokratický přístup státu** – nejdůležitější úlohu v rozhodování o míře společenské solidarity mají parlamentní strany.

Podle míry demokratického státu v sociální politice se obvykle rozlišují tři klasické modely sociální politiky (Francová, Novotný, 2008, s. 75).

Modely sociální politiky státu

- **Redistributivní (paternalistický)** – je nazýván univerzalistickým s dominantní rolí státu. Sociální ochrana je vysoká, stát je hlavním sociálním subjektem, sociální ochrana je určena celé populaci bez sledování, zda je to zapotřebí. Vyznačuje se značným rozsahem redistribuce (přerozdělení) organizovaného státem. Typickými představiteli jsou skandinávské země, Dánsko, Holandsko.
- **Výkonový (sociálně demokratický)** – sociální ochrana občanů je závislá na jejich pracovním výkonu a zásluze. Stát je garantem základního minima potřeb, které je realizováno v poskytování definovaných sociálních dávek. Míra redistribuce je ve srovnání s prvním modelem nižší, množství sociálních objektů je značné. K těmto zemím se řadí Německo, Rakousko, Francie.
- **Reziduální** – je opakem redistributivního typu sociálního státu. Stát je v tomto případě nejméně důležitým sociálním subjektem. Nejlepším distributorem sociálního blaha je trh, pro případ nepříznivé sociální situace se vytváří prostor pro pomoc prostřednictvím rodiny. Teprve v případě, že zmiňované subjekty ve své roli selžou, nastupuje státní sociální politika. Dávky poskytované státem jsou minimální a jejich poskytování je závislé na testování příjmu a majetku. Redistribuce je zde nejnižší. Představiteli tohoto druhu státu jsou USA, Austrálie.

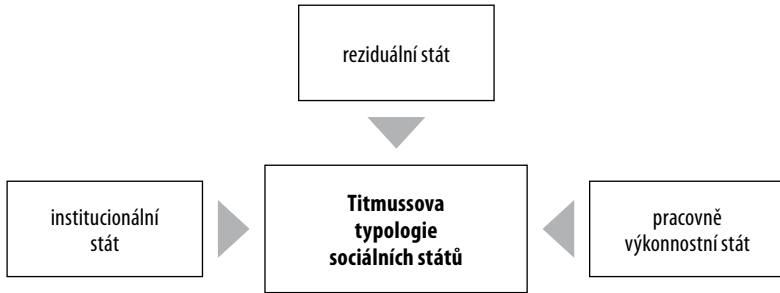
Různé sociální systémy zajišťují své občany proti stejným rizikům. Jsou však realizovány v rozdílném rozsahu a s odlišnými způsoby financování. Tato aktivita je diferencovaná podle toho, kdo a v jaké míře provádí sociální politiku, na koho je orientována, v jakém poměru přispívá na sociální politiku, jakou část HDP veřejné sociální výdaje spotřebují (Francová, Novotný, 2008, s. 151).

Titmussova typologie sociálních států

Richard H. Titmuss rozlišil na konci 70. let 20. století tři typy sociálního státu: reziduální, institucionální a pracovně výkonový (schéma 1).

- **Reziduální sociální stát** – vychází z liberální koncepce, potřeby občanů jsou zde uspokojovány prostřednictvím rodiny a trhu. Jedinec je povinen a zodpovědný postarat se o existenci, budoucnost a slušnou životní úroveň svojí a své rodiny. Pokud základní struktury selhávají, tvoří se prostor pro pomoc státu. Je zde určitý deficit v rozšíření sociálních služeb. Funkce státu spočívá jen v odstraňování následků sociálních událostí. Sociální dávky jsou koncipovány tak, že pouze pokryjí základní existenční potřeby. V tomto systému dochází ke stigmatizaci lidí, ke kterým pomoc směřuje. Testuje se sociální potřebnost. Stát má reziduální – zbytkovou povinnost při řešení definovaných sociálních událostí. Jedná se o takzvaný **Beveridgeovský – atlantský model** sociálního státu, který byl velmi populární před velkou krizí v USA.
- **Institucionální sociální stát** – je opakem reziduálního státu. Univerzalisticky plošně působí na celou populaci. Zásada tohoto modelu spočívá v prevenci sociálních událostí. Cílem je sociální bezpečí a sociální rovnost a systém je charakterizován centrálně organizovaným systémem sociálních služeb, které mají zajišťovat standardní životní potřeby jedinců a skupin. Takový sociální stát má integrovat společnost, vyrovnávat nerovnosti a předcházet sociálním událostem. Sociální pomoc je zde proto vnímána jako naprosto akceptovatelná a oprávněná funkce moderní průmyslové společnosti. Přijetí poskytované sociální pomoci nestigmatizuje objekty. Tato forma je uplatňována ve Skandinávii, dříve v ČSSR a dalších zemích východní Evropy (Keller, 2005, s. 49).
- **Pracovně výkonnostní sociální stát** – potřeby jsou uspokojovány na **základě merit** (zásluh), pracovního výkonu a produktivity. Někdy je též definovaný jako **dávání přednosti schopnějším**, odvíjí se od začlenění do pracovních struktur a výsledků a produktivity práce. Stát garantuje základní společností uznaná minima sociální pomoci. Nachází se zde zejména místo pro působení nestátních subjektů v roli poskytovatelů sociální péče a pomoci. Tento model je aplikován například v Německu, Rakousku, Francii (Potůček, 2005, s. 253).

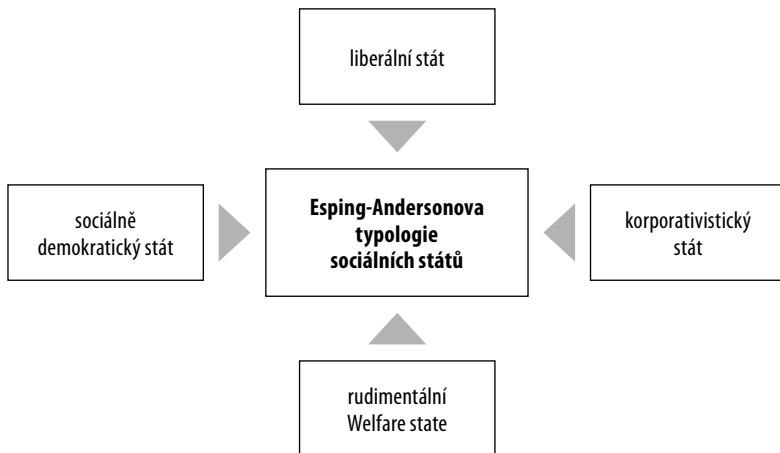

Schéma 1 *Titmusova typologie sociálních států*

Typologie sociálních států podle Gosty Esping-Andersena (schéma 2)

- **Liberální sociální stát** – pro aplikaci tohoto modelu se testují majetkové poměry, přerozdělování finančních prostředků je skromné, taktéž je skromné sociální pojištění. Sociální pomoc je chápána jako stigmatizující. Zaměřena je především na nízkopříjmové skupiny obyvatel. Dochází k třídně politickému dualizmu. S modelem se setkáváme v USA, Kanadě, Austrálii, Švýcarsku.
- **Korporativistický (konzervativní) sociální stát** – principem je zachování statusových rozdílů. Objevuje se vliv socialismu a církve. Zabezpečení jednotlivých osob odpovídá předchozímu pracovnímu úsilí, výši pracovních příjmů, předchozí životní úrovni. Základ tohoto modelu tvoří pojištění proti státem definovaným sociálním rizikům. Prostředky na sociální výdaje jsou vázány na příspěvky na sociální pojištění a daně. Tento model lze pozorovat v Německu, Belgii, Francii, Rakousku jako takzvaný **kontinentální – Bismarckovský model**.
- **Sociálně demokratický sociální stát** – zastává principy univerzality a omezení trhu v oblasti sociálních práv. Ve své podstatě je velmi omezující směrem k objektům sociální pomoci. Univerzalistické postupy zajišťují definovanou sociální pomoc všem občanům společnosti bez rozdílů, systém pojištění je určen pro všechny vrstvy a třídy. Případné dávky jsou odstupňovány podle výše výdělků. Cílem je odstranit chudobu a příjmovou diferenciaci (rozdílnost). Aplikován je v praxi rozsáhlým přerozdělováním prostřednictvím státních institucí. Stát je garantem pro uspokojování minimálních

Schéma 2 *Gosta Esping-Andersonova typologie sociálních států*

potřeb, zajišťuje nejvyšší standardy. Náklady na financování jsou značně vysoké. Tento model je aplikován skandinávskými zeměmi. (Potůček, 2005, s. 72)

Rudimentální Welfare state

Rozšiřuje původní Esping-Andersenovu typologii. Popisuje „**duální stát**“, kde se objevují prvky Bismarckova modelu. To znamená, že garantuje důchodové zajištění, pojištění v nezaměstnanosti hrazené z příjmů a využívá principu sociálně demokratického modelu – pro oblast poskytování zdravotní péče a vzdělání. Tento model je financován z daní, je zde částečně zastoupen i model liberální.

Setkáváme se s ním v takových státech, jako je Španělsko, Itálie, Portugalsko, Řecko.

Hlavní úlohu zde hraje rozvětvená rodina a prostřednictvím její pomoci vlastnímu členovi dochází k ulehčení úlohy státu v realizaci sociální politiky. Není výjimkou, že v rámci těchto rodin pohromadě žijí i tři generace, funguje tak důležitá rodinná síť při zajišťování zaměstnání, jako opora v nezaměstnanosti, v péči o nemocné, staré a handicapované osoby (Keller, 2005, s. 59).

1.4 Moderní sociální stát ve světě

Moderní sociální politika v Německu

Již zmiňovaný **Otto von Bismarck** zavedl roku 1883 soustavu povinného sociálního pojištění pro případ nemoci, pracovního úrazu, invalidity a stáří.

- **Předválečné období** – dochází k decentralizaci sociální politiky státu, zavedení sociálního pojištění pro nemoc, úraz, invaliditu a stáří.
- **Výmarská republika** – zavedení základní soustavy zabezpečení a nadstandardních změn spojených s oblastí práce – osmihodínová pracovní doba, dovolená, bydlení, prevence v oblasti zdravotnictví atd.
- **Fašistický stát** – pro státem nekontrolované sociálně politické subjekty neumožňuje aktivitu. Je kladen důraz na rodinnou politiku, což je cesta ke tvorbě „čistoty rasy“.
- **Poválečné období** – ustanovovány jsou všechny zásadní sociálně politické instituce.

Moderní sociální politika v Anglii

Nejvýznamněji do této oblasti zasáhl **H. W. Beveridge** (1879–1963), britský ekonom, sociální reformátor a politik. Byl zakladatelem myšlenky tzv. Welfare state – státu blahobytu. V roce 1942 nabídl britské vládě návrh modelu národní zdravotní služby (national health service – NHS), která je veřejně financovaným zdravotním systémem. Po 2. světové válce se intenzivně věnoval studiu v sociální oblasti. Z této doby pochází jeho známá studie „Pojištění pro všechny a pro všechno“. Prioritou je pomoc v nepříznivých událostech, které souvisejí se zdravím, rodinou, stářím a nezaměstnaností. Vyplácené dávky jsou vždy ve stejné výši (flat rate), kritériem pro poskytování zabezpečení je nedosažení životního minima. Stát má zodpovědnost za vyplácení dávek. Na příspěvku by se měl podílet zaměstnanec, zaměstnavatel a stát (formou kombinace pojištění a podpory). V komplexu je realizována ochrana před nemocemi, nevzdělaností, chudobou, neuspokojivým bydlením, nezaměstnaností.

Moderní sociální politika ve Švédsku

K. G. Myrdal (1898–1987), švédský právník, později docent politické ekonomie, označil ve 30. letech 20. století jako nejpalčivější problém nízkou porodnost. Švédský sociální stát je založen na silně rozvinuté

rodinné politice formou prorodinných opatření. Dalšími výraznými články jsou sociální podpora v nezaměstnanosti, v mateřství a v poskytování zdravotních služeb. Redistribuce zdrojů je realizována podle potřeby a podle výkonu. V oblasti politiky zaměstnanosti má hlavní místo efektivní, aktivní přístup v podobě vytváření nových pracovních příležitostí, kvalifikace, rekvalifikace (Francová, Novotný, 2008, s. 75).

Socialistická sociální politika v ČSSR

Politické změny v roce 1989, které zasáhly dosud probíhající „socialistickou společnost“, ukončily její 40leté trvání. Do roku 1990 téměř vůbec neexistovala sociální politika v našem státě ve smyslu moderních trendů. Do určité míry se jevila jako deformovaná. Fungovala skrytost sociálních problémů, které socialismus údajně odstranil. Namísto toho zde vládla politika řízené zaměstnanosti, monopolní realizátor v sociální politice byl stát. Tato sociální politika byla omezena právě na aktivity státu v sociální oblasti. Stát byl jediným zaměstnavatelem a provozovatelem národního hospodářství, existovaly pětileté plány, státní rozpočet. Využití pracovního potenciálu však bylo nízké a málo produktivní.

Toto období bylo typické vysokou zaměstnaností žen, která dokazovala rovnost. Z těchto důvodů byly již v útlém věku děti umísťovány do kolektivních zařízení, např. jeslí. Kompenzací byl dřívější odchod do důchodu.

Mzdy byly určovány centrálně pro celá odvětví, někdy bez ohledu na kvalifikační předpoklady, výkonnost zaměstnance a hospodářský výkon podniku.

Občan se stal pouze pasivním příjemcem dávek a služeb. Dochází k záměrnému potlačení role dalších sociálních subjektů (občan, rodina, princip subsidiarity) nebo jejich úplnému vyloučení (církev, charity). Typickým rysem tohoto období je sociální rovnostářství – všem stejně (systém poskytoval více než 60 sociálních dávek, přičemž některé situace byly řešeny duplicitně a naopak u některých docházelo k jejich přehlížení – absence vdoveckého důchodu, neexistence valorizačních mechanismů). Financování tohoto systému bylo realizováno výhradně ze státního rozpočtu. Nezaměstnanost neexistovala, protože byla povinnost pracovat, a pokud některý občan nepracoval, byl stíhán pro trestný čin. Velké sociální systémy jako zdravotnictví, školství atd. v minulosti relativně dobře fungovaly. Byly však svázány solida-